

טבילת כלים

הקדמה:

בורא העולם בחר בעם ישראל וייחד אותו לעבודתו. בתוך כך ציווה הקב"ה שיהיו ישראל קדושים ומיוחדים בהנהגותיהם ובחפציהם, ובכלל זאת בכלי סעודתם. על כן כלי סעודה שיוצרו על ידי גוי, חובה להטבילם בשביל להכניסם לקדושת ישראל.

שאלה: מספר חיילים שהו בשטח יחד. אחד מהם הוציא 'פק"ל קפה' וכוסות זכוכית, והציע קפה לחבריו, לאחר בירור קצר עלה שהפינג'ן והכוסות אינן טבולים. האם מותר לחיילים לשתות מן הקפה? מה הדין כאשר הם מסופקים האם נטבול הכלים?

א. מקור הדין

בסופה של מלחמת מדין, אחר הניצחון הגדול שנחלו ישראל, מצווה התורה כיצד יש לנהוג בשלל המלחמה:

במדבר פרק לא פסוקים כא-כג:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵיךָ הַכֹּהֵן אֶל־אֲנֹשִׁי הַצֵּבֹא הַבָּאִים לְמִלְחָמָה זֹאת חֻקְתָּ הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה: אֲךָ אֶת־הַזֶּהָב וְאֶת־הַכֶּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת אֶת־הַבְּרָזֶל אֶת־הַבְּדִיל וְאֶת־הַעֲפָרָת: כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר־יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר אֲךָ בְּמִי נִדָּה יִתְחַטֵּא וְכָל אֲשֶׁר לֹא־יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמַּיִם.

תלמוד בבלי עבודה זרה דף עה עמוד ב:

תנא: וכולן (כל הכלים הנקנים מן הגוי) צריכין טבילה בארבעים סאה. מנהני מילי? אמר רבא, דאמר קרא: 'כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר', הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת (מלבד העברה באש - הגעלה או ליבון, להכשרת הכלי, התורה הצריכה להוסיף ולטהר את הכלי על ידי טבילתו במקוה).

❖ **כיצד למד רבא מן הפסוקים, שבלי הנקנה מן הגוי טעון טבילה?**

ב. טעם הטבילה

תלמוד ירושלמי עבודה זרה פרק ה הלכה טו:

הלוקח כלי תשמיש מן הנכרי... רבי ירמיה אמר צריך להטביל לפי שיצאו מטומאת הנכרי ונכנסו לקדושת ישראל.

❖ **לאור דברי הירושלמי, האם תוכל לדמות בין שתי הפעולות הנעשות בהכשר כלים - הגעלה וטבילה, לחלקי הגירות (מילה וטבילה)?**

ג. הכלים הטעונים טבילה

א. כלי סעודה

המשך תלמוד בבלי עבודה זרה הנ"ל:

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: אפילו כלים חדשים (ולא בלעו איסור) במשמע (שחייבים טבילה), דהא ישנים וליבנן כחדשים דמו, ואפילו הכי בעי טבילה.

מתקיף לה רב ששת: אי הכי (שטבילת הכלים אינה משום בליעת מאכלי איסור), אפילו זוזא דסרבלא נמי (אפילו מספרים של גוזזי צמר, יתחייבו טבילה)! אמר ליה (רב נחמן): כלי סעודה אמורין בפרשה.

רש"י על הגמרא:

כלי סעודה אמורין בפרשה - דהכתיב 'כל דבר אשר יבא באש', ואין דרך להשתמש על ידי האור אלא כלים של צורכי סעודה, ובהנהגה כתיב 'וטהר' טבילה, אבל זוזא דסרבלא לא.

הסכימו הפוסקים, שכלי המשמש להכנת אוכל והוא ראוי לאכילה מיד, נחשב כ'כלי סעודה' וצריך טבילה בברכה, ולעומתו כלי שאין האוכל בעצמו נוגע בו (כגון חצובה) פטור מטבילה. אמנם, דנו הפוסקים בכלים השייכים לאחד משלבי הכנת האוכל המוקדמים והוא זקוק לעיבוד נוסף, האם גם הם כלולים ב'כלי סעודה' החייבים בטבילה:

שולחן ערוך יורה דעה סימן קכ סעיף ה:

סכין של שחיטה... יש מי שאומר שאינו צריך טבילה (כיוון שהאוכל צריך תיקון נוסף כדי שיהיה ראוי לאכילה).

הגה: ויש חולקין. וטוב לטובלו בלא ברכה. הברזלים שמתקנים בהם המצות (מערור המתקן את המצות בעודם בצק), אינם צריכים טבילה.

האחרונים התקשו כיצד ליישב את דברי הרמ"א, המצריך טבילה בלא ברכה לסכין של שחיטה, ואילו פוסט מטבילה את הברזלים שמתקנים את המצות אע"פ שנראה שעניינם שווה, והביאו לזה ביאורים שונים:

ש"ך על השולחן ערוך ס"ק יא:

ונראה דסבירא ליה להרב (רמ"א) דהברזלים גרעי טפי שאי אפשר לשמשן למאכל אחר, מה שאין כן סכין של שחיטה שאפשר לשמשו למאכל אחר (ושם יהיה ראוי לאכילה על ידו).

ט"ז על השולחן ערוך ס"ק ז:

סכין של שחיטה... ונראה כיון דכתב רמ"א על זה וטוב לטובלו בלא ברכה, הוא הדין בכלי ברזל שמתקנים המצות שכתב אחר כך דאין צריך טבילה, הכא נמי יטבילנו בלא ברכה, דחד טעמא אית בהו (שכל כלי העוסק באחד משלבי הבישול חייב בטבילה, אמנם רק כלים השייכים לשלב הסופי אף טעונים ברכה).

הבן איש חי (שנה שניה, מטות י"ג) פסק כט"ז, שאף כלי מתכות שעורכים עליהם המצות יטבילם בלא ברכה.

❖ **כיצד ביאר הש"ך וכיצד ביאר הט"ז את דברי הרמ"א? מה עולה מביאור כל אחד להלכה?**

❖ **סכם ובאר, לפי כל אחת מהשיטות, מהן ההגדרות ל'כלי סעודה' החייבים בטבילה בברכה או שלא בברכה, ושאינם חייבים כלל בטבילה?**

ב. כלי מתכות

המשך תלמוד בבלי עבודה זרה הנ"ל:

רב יצחק בר יוסף, זבן מנא דמרדא מגוי, סבר להטבילה, אמר ליה ההוא מרבנן ורבי יעקב שמיה, לדידי מפרשא ליה מיניה דרבי יוחנן (שמעתי בפירוש מרבי יוחנן): כלי מתכות אמורין בפרשה.

‘והגית בו’ - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

רש"י על הגמרא:

מנא דמרדא - אדמה וצפיעי (גלילי) בקר מעורבין ועושין מהן כלי.
כלי מתכות אמורין - לענין טבילה בכלי גויים דכתיב (במדבר לא) 'אך את הזהב וגו'.

ד. סוגי כלים שונים

הגמרא ביארה שדווקא כלי סעודה ממתכת חייבים בטבילה. בגמרא ובפוסקים דנו על סוגי כלים נוספים שיש להם דמיון מסוים לכלי מתכות, האם גם הם יתחייבו טבילה:
א. כלי זכוכית

המשך תלמוד בבלי עבודה זרה הנ"ל:

אמר רב אשי: הני כלי זכוכית, הואיל וכי נשתברו יש להן תקנה (שיכולים להתיקם ולעשות מהם כלים חדשים), ככלי מתכות דמו (וחייבים טבילה).

ב. כלי פלסטיק

ספר הכשרות פרק ד הלכה כה:

כלי פלסטיק, אף שיש אומרים להטבילם בלא ברכה (שהרי יש לו תקנה בהתכה ואם כן דינו ככלי זכוכית), נתפשט המנהג שלא להטבילם (שאף שיתכן ואם היה הפלסטיק קיים בימיהם היו גוזרים גם עליו, היות ולמעשה לא היה בגזירה אין לנו כוח לגזור גזירות מעצמנו).

ה. השתמשות ארעית בכלי שאינו טבול

שולחן ערוך יורה דעה סימן קכ סעיף טז:

אם שכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב, יתננו לגוי במתנה ואחר כך ישאלנו ממנו ומותר להשתמש בו.
הגה: וכן יעשה אפילו בחול, במקום שאין לו מקוה. ואם עבר והשתמש בכלי בלא טבילה, לא נאסר מה שנשתמש בו, ויטבלנו עוד.

❖ **האם תוכל לדייק מדברי השולחן ערוך, אם מותרת השתמשות ארעית בכלי שאינו טבול?**

ספר הכשרות פרק ד הלכה ה:

כלי החייב בטבילה, אסרו חכמים להשתמש בו לצורך אכילה או בישול אפילו באופן חד פעמי. ואף שמותר להשהות בבית (בלא שימוש) כלים שאינם טבולים, רצוי ביותר להטבילם בהקדם האפשרי.

אולם, יש מקצת פוסקים שהתירו לאורח להשתמש בכלי המארח, אף שאינם טבולים. סיכם את דבריהם הרב אליעזר מלמד ב'פניני הלכה':

פניני הלכה הלכות טבילת כלים הלכה ח:

לדעת רוב הפוסקים, אכן אסור לאורח לאכול בכליו של בעל הבית כל זמן שלא הטבילם במקוה כשר... ויש לנסות למצוא ביחד פתרון, כמו למשל, לבדוק אם יש בבית כלים מתוצרת ישראל שאינם צריכים כלל טבילה... יחד עם זאת חשוב לדעת שיש פוסקים שמקילים ומתירים

לאורח להשתמש בכלים של בעל הבית, למרות שלא הטבילם, וטעמם, שרק לבעל הבית אסור להשתמש בכליו לצרכי סעודתו כל זמן שלא טבלם, אבל על האורח אין חובה להטביל את כליו של המארח, ולכן מותר לו לאכול בהם גם כאשר לא הוטבלו.

ו. כלי ספק טבול

נחלקו הראשונים האם 'טבילת כלים' היא מדאורייתא, או שהיא תקנה דרבנן והפוסקים במלחמת מדין אינם אלא אסמכתא:

שו"ת הרשב"א חלק ג סימן רנה:

מה שאמרת שטבילת כלים מדברי סופרים, לא כולי עלמא מודים בו, ומדברי הרמב"ם ז"ל יראה שהוא סבור שהוא מדאורייתא, ופשטא דשמעתתא דשיליה עבודה זרה הכין משמע טפי (ומפשט הגמרא בסוף עבודה זרה כך משמע יותר).

רמב"ן במדבר פרק לא פסוק כג ד"ה ולשון ספרי:

ולבי מהרהר עוד, לומר שהטבילה הזו מדבריהם והמקרא אסמכתא עשו אותו.

בכלי מתכות רוב הראשונים כתבו שדין טבילה בהם הוא מדאורייתא. אמנם, בכלי זכוכית הסכימו הראשונים שחייב הטבילה הוא מדרבנן:

פרי חדש יורה דעה סימן קכ ס"ק ג:

ומסתברא דאף למה שאכתוב לקמן דטבילה זו מן התורה, אינו אלא דווקא בכלי מתכות דכתיבי בפרשה, אבל לא בכלי זכוכית דאינו אלא מדרבנן, הצריכום טבילה משום דדמו לכלי מתכות.

❖ **לאור מקורות אלו, כיצד ינהג אדם המתארח ומגישים לו אוכל בכלים, והוא מסופק האם כלים אלו טבולים או לא? האם יש הבדל אם מדובר בכלי מתכות או בכלי זכוכית?**

ז. הלכה למעשה

א. כלים מאחד ממני **המתכות** (כגון, ברזל, כסף), או מאחד ממני **הזכוכית** (כגון, דורלקס, פיירקס), **המשמשים לאכילה או לשתיה או להכנת אוכל באופן שאינו צריך הכנה נוספת**, שנעשו בבית חרושת של גויים או שנקנו מגויים, אף אם הם חדשים שלא בלעו שום איסור, צריכים טבילה בברכה במקוה או מעין של ארבעים סאה.

ב. כלים שאינם באים במגע ישיר עם האוכל אינם צריכים טבילה.
ג. כלים העוסקים באחד משלבי הבישול אך עדיין המאכל צריך תיקון נוסף כדי שיהיה ראוי לאכילה, למנהג הספרדים טבול בלא ברכה. ולמנהג האשכנזים כן ראוי לנהוג לכתחילה, אמנם בדיעבד כלים אלו אינם צריכים טבילה אלא אם כן ראויים לשימוש במאכל אחר בשלב הראוי לאכילה.

ד. השואל או שוכר כלים מן הגוי, אינו צריך להטבילם.

ה. כלי החייב בטבילה, אסרו חכמים להשתמש בו לצורך אכילה או בישול אפילו באופן חד פעמי, ויש המקלים להשתמש בכלי שאינו שלו. אם עברו והשתמשו בכלי שאינו טבול לא נאסר בזה המאכל.

ו. כלי פלסטיק וכן כלי חרס, אינם טעונים טבילה.

ז. אדם שמתארח אצל חבירו אין לו לאכול בכליו אפילו אם הוא מסופק אם טבלם בעל הבית. אך, אם התעורר ספק בכלי זכוכית ניתן להקל.

‘והגית בו’

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן
כתיבה ועריכה: ט' ר' יצחק ענתבי

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

